

NİĞDE YÖRESİ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR- 1

Yrd. Doç. Dr. Songül ERDOĞAN*

ÖZ: Ağızlar dilin en zengin biçimde kullanıldığı yerlerdir. Dilin ilk ortaya çıktığı dönemlerde kullanılan bir kelimeye küçük ses değişiklikleriyle ağızlarda da rastlanabilir. Fakat günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, yazı dilinin iletişimde daha çok tercih edilmesi ve başka sebepler ağızların aleyhine işlemektedir. Bu sebeple ağızların bir an önce kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu çalışmada Niğde ili ve yöresinden derlediğimiz deyimlere ve kelimelere yer verilecektir. Öncelikle Derleme Sözlüğü'nde olmayan kelimeler sözcük türlerine göre ayrılacak daha sonra ise sözlükte olup da verdiğimiz anlamı ile bulunmayan kelimelere yer verilecektir. Kelimeler bir örnek cümle içinde kullanılarak anlamı pekiştirilecektir. Kelimeler ve örnek cümleler bölge ağzını daha iyi yansıtmaları için transkripsiyon işaretleri ile yazıya aktarılacaktır. Bu çalışma ile özellikle hayvancılık, tarım ve el sanatları alanlarında derlediğimiz kelimeler Derleme Sözlüğü'nü terim açısından zenginleştirecektir. Yaşayan söz varlığımızın gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Niğde Ağzı, Derleme Sözlüğü, Ağız Araştırmaları, Yöresel Kelimeler.

Supplements of Niğde Dialect to The Dictionary of Word Collection - 1

ABSTRACT: Dialects are places where languages are used at most various format. Even for a word used at times when language appeared firstly can be coincided with a small speech alteration at some dialects. However, nowadays prevalence of mass media, greater use of lettering to communicate and the other reasons work against dialects. Due to these reasons, dialects must be recorded as soon as possible. In present study, idioms and words compiled from Niğde Province and its regions will be mentioned. First of all, the words absent in the Dictionary of Word

* Ahi Evran Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. songultanboga@gmail.com

Collection will be classified according to their types and afterwards, the words which exist in the Dictionary of Word Collection but has no meaning matched with mentioned meaning in the dictionary will be referred. The meaning of these words will be confirmed by using them in a sample sentence. In order to reflect dialect better, words and sample sentences will be conveyed to letter via transcription marks. By means of this study, the words compiled especially in the fields of husbandry, agriculture and handicrafts will enrich the Dictionary of Word Collection in the sense of terms. It will contribute to the conveying of our word presence to the next generations.

Keywords: Niğde Dialect, Dictionary of Word Collection, Dialect research, Local Words.

Giriş

Dil, insanlar arasındaki en güçlü iletişim aracıdır. Gerek yazılı olarak gerekse sözlü olarak bir toplumun kültür unsurlarını bir arada tutan en önemli bağıdır. Bu bağın güçlü olması için yazılı ve sözlü kaynaklarının da güçlü olması gerekir. Bunu gerçekleştirmenin yolu da dilin söz varlığını ortaya çıkarmaktır. Yazılı kaynakları taramak kolay olsa da sözlü kaynaklara ulaşmak yorucu ve zaman alıcıdır. Bu sebeple sözlü kaynakları kayıt altına almak yazılı kaynaklara göre daha zordur. Sözlü kaynaklar insan ömrü ile sınırlı olduğu için derleme çalışmaları bir an önce yapılmalıdır.

Anadolu ağızları ile ilgili günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. 19. Yüzyılda yabancı araştırmacıların başlatmış olduğu ağız araştırmaları geleneği 20. Yüzyılın ilk yarısından itibaren yerli araştırmacıların çalışma alanı olmaya başlamıştır. En büyük adım ise 1933 yılındaki derleme seferberliği ile atılır. O yıldan günümüze kadar pek çok söz derlenerek Derleme Sözlüğü'ne kazandırılmıştır. Ancak hâlihazırda; Anadolu ağızlarında olup Derleme Sözlüğü'nde olmayan birçok kelime mevcuttur. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla birçok makale yazılmıştır.¹

¹ ÇANKAYA Mahir (2013), Erzincan Ağızından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer, p. 899-910, Erdoğan Boz, Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Millî Folklor, S. 29-30, s. 112-113, 1996, DOĞAN Muammer (2009), 'Aksaray Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar-1', *Turkish Studies* 4/4, Summer (Sözlük Özel Sayısı-Dr. Yücel Dağlı Anısına), 236-249. ERDOĞAN Songül (2013), Kırşehir ve Niğde Yöresinden Derleme Sözlüğüne Katkılar, Makaleler, Muzaffer Akkuş Armağanı, Kömen Yayıncılık, Konya p.375-394. KORAŞ, Hikmet, (2002), Derleme Sözlüğü'ne İlaveler, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.12. Güz, s.171-208.

Anadolu ağızlarının sınıflandırmasında Batı grubu ağızlarında yer alan Niğde ve yöresi ağızları zengin bir sözlü kültüre sahiptir. Farklı etnik gruplara ev sahipliği yapması bunların kalıntılarının hâlâ devam etmesi bölge ağızları içinde onu daha da zengin hâle getirmiştir. Derleme Sözlüğü'nde Niğde iline ait birçok söz varlığı bulunmasına rağmen kayıt altına alınmamış söz ve söz grupları da bir hayli fazladır.

Bu çalışmada Niğde yöresi halkından uzun bir süreçte derlenmiş olan deyim ve kelimeler ele alınmıştır. Derlenen kelimeler Niğde Merkezine bağlı köy ve kasabalar, Bor ilçesine bağlı köy ve kasabalarla, Çamardı ve Çiftlik ilçe merkezlerini içerir. Kelimeler ve deyimler Derleme Sözlüğü'nde olup olmaması bakımından iki bölümde incelenmiştir. Bu iki bölümde yer alan kelime ve deyimler sözcük türlerine göre sınıflandırılmıştır. İncelemeye konu olan kelime ve deyimlerin anlamı verilmiş, daha iyi anlaşılması için bölge ağzına uygun örnek bir cümle içerisinde kullanılarak anlam boyutu daha belirgin hâle getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde olup da verdiğimiz anlamda olmayan kelimelerin sözlükteki anlamları da verilmiştir.

Çalışmamızda ağız araştırmalarında kullanılan transkripsiyon işaretlerine yer verilmiş, örnek cümleler seçilirken de ağızlardaki söyleyiş biçimleri dikkate alınarak yazılmıştır. Anlamını verdiğimiz deyim ve sözcüklerin yanına kimden derlendiği parantez içinde verilerek bir kaynak kişiye dayandırılmıştır. Derlediğimiz sözcük birden fazla kişi tarafından kullanılmışsa her birinin kaynak numarası ayrıca belirtilmiş böylece derlediğimiz sözcüğün doğruluğu ve yaygınlığı da kontrol edilmiştir. Parantez içinde kaynak numarasını verdiğimiz kişiler "sözlü kaynaklar" olarak kaynakça bölümünde açık bir şekilde gösterilerek araştırmacılara kolaylık sağlanmıştır.

Bu çalışmada 30'u deyim 65'i söz ve söz grubu olmak üzere toplam 95 söz varlığı ortaya çıkarıldı. Bu kapsamda yörede tespit ettiğimiz söz varlığımız şu şekilde incelenebilir.

I. Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Sözler

A. Deyimler

* **aferin pofpofçusu olmak:** İşlerin olması sırt sıvazlan kişi olmak. (K7,K8)

"Sen de iyice aferin pofpofçusu olduñ canım."

***aferin pofpofa gelmek:** Sürekli birilerinin cesaretlendirmesiyle iş yapmak. (K7,K8)

"O aferin pofpofuna çabuğ gelir."

***alazlama geçirmek:** Bir şeyin sonucunu korku, tedirginlik içinde beklemek. (K10, K16, K17)

“Çocuğ anası gelene gadar alazlama geçirdi.”

***bal Pıçağı gibi sarılmak:** Akrabaya, hısıma ve tanıdığı diğerk kişilere içtenlikle sarılmak, sahiplenmek. (K1, K10, K16, K17)

“Gördüñ mü dezemiñ gızını bal Pıçağı gibi sarıldı göca semeniñ içinde.”

***başı çatma daşına değmek:** Aklı başına gelmek (K7,K8)

“Yarın onun da başı çatma daşına değerk de iş işden geçerk.”

***cimbızına gelmek:** Yüzüstü çakılmak. (K7,K8, K16,K17)

“Çocuğ ğaşla göz arası cimbızına gelivirdi.”

***çalıyı baştan sürümek:** Anlamadan, dinlemeden bir işe başlamak (K7,K8)

“Dur bahıyım hemen çalıyı baştan sürüme.”

***dağ dağ delisi itmek:** Söyleye söyle herhangi bir şeyi ortaya düşürmek, çok dillendirmek” (K7,K13)

“Yeter artıñ anam söyleye söyleye dağ dağ delisi itdiñiz iyice.”

***dahli geçmek:** Biri üzerinde herhangi bir işi yaptıracak kadar hatırı bulunmak, nazı geçmek. (K13, K14)

“Gızım seniñ ona dahlin geçerk bir sor neyi var ımış.”

***dalağı dışarı olmak:** İçi dışı bir olmak, içinde kötülük barındırmamak. (K16, K17)

“Dalağı dışarı olandan hiç korkma.”

***döleğe çıkmak:** Borçtan kurtulmak, borcunu ödemek (K16)

“Bi döleğe çıkamadıñ borç harç.”

***elbiz tutmak:** Örumcek ağırlarıyla kaplanmak. (K6)

“Anamıñ evi ğaç senedir açılmaz ıdı, elbiz dutmuş her yir.”

***etime aş ermek:** Birine öldüresiye kin beşlemek. (K9, K16, K11)

“Tamadamını bulduñ,etime aşériyor, elinden gelse bir ğaşşık sudaboğacağ.”

***it artığı:** Değersiz, pis (K1,K12)

“Senin ki de iş, ite yağ çömlē ismarlanır mı hiç?”

***itime dökme:** Çok bol, ite dökcek kadar fazla. (K1,K5, K8, K14)

“Ondan bol ne var itine dök.”

***it osurdukça yalan söylemek:** Çok sık yalan söylemek. (K10, K11, K14)

“Aman ne baħa oña it osurduħça yalan söylüyö.”

***pasa toplamak:** Düğünde gelen takıları almak, toplamak. (K9, K16)

“Pasasını topladı ya artıh oralı olmaz kimseniñ nişanına düğününe.”

***osurğan it gibi savuşmak:** Hiçbir şey söylemeden bulunduğu ortamı terk etmek.” (K16, K17)

“Onun huyu öyle osurğan it gibi pek savuşur.”

***pürtük koşlatmamak:** En ufak bir şey bile vermemek, zırnık koklatmamak. (K15)

“Vallâ ondan görhulur, o ğadar parayı aldı da kimseye pürtük koşlatmadı.”

***tavuk dider gibi ditmek:** Parçalanmamış, dağıtılmamış hiçbir şey bırakmamak. (K13, K14)

“Aman anam nasıl hırsızımış, tavuk dider gibi ditmiş her yiri.”

***tuturuş çalmaç:** Duyduğu bir haberle sinirlenmek, öfkesinden ne yapacağını bilmemek.

“Babaña hiç yanaşma vallâ tuturuş çalıyor.”

***yapıh dutmaç:** Saçın dolaşması. (K8, K4, K12)

“Çocuğun saçını açamadım ki ğaç zamandır daranmadıysa yapıh dutmuş.”

B. Kelimeler

1. Adlar:

***aksakça :** Kuyruğu uzun, siyah ve beyazrenklerde olan karga (K1)

“Aksakça buralarda çoş olur ğızım.”

***apırdahsız:** Zamansız ve gereksiz konuşan, saçmalayan kimse (K1, K3)

“Taħma ğafana o apırdahsızın teki.”

***aşiret ğuyruş:** Kuyruğunun ortasındaki et parçası içe doğru çengelli olan koyun (K4, K5)

“Aşiret ğuyruş birez fiyatlı olur.”

***Aytamas:** Yeni adı Kırkpınar olan bir köyün adı. (K1, K8)

“Aytamas’da bi hoca varmış ona da ğötürdük.”

***badaslı:** Kirli, pasaklı (K17, K18)

“Badaslı yaman, haline de baħmaz, o da ğonuşur.”

***batırmalı ğaraaş:** Ağzının etrafı, gözleri ve kulakları siyah renkte olan koyun.(K4, K5)

“Batırmalı ğaraaş çok çıħmaz sürüde, binde bir çıħar.”

***boğğu:** Kıvrığın etrafında sarılan şerit. (K2, K16)

“Boğğumuz vardı ğızım, dolardıh onu başımıza”

***bondulluħ:** Öküzün boynuna takılan, öküzün hareketlerini kontrol etmeye yarayan alet. (K17)

“Öküzün bondullahı olurdu, dutardıı ondan.”

***çatma daşı:** Ceset mezara konulduktan sonra baş kısmına konulan taş.”
(K4, K5,K16)

“İmam okurken ölü dirilirmiş, başı çatma daşına değince öldünü añnarmış.”

***çil ğulağ:** Kulağında nokta nokta lekeleri olan koyun. (K4, K5)

“Şu çil ğulağ hep ayrı gider sürüden.”

***deringuyu lastiği:** Ayakkabı (K1, K13)

“Deringuyu lastiği dirdik biz ayakkabıya.”

***çilikli çavuş:** Erkek gibi davranan, erkeklerin yapmaya cesaret edebileceği işleri yapan kadın. (K9,K10)

“Çilikli çavuş becerir öyle işleri.”

***demirel daşşığı:** Bir boncuk oyası örneğine verilen ad. (K6, K7)

“Ha ğuzum bu modelin adına demirel daşşığı dirik, Süleyman Demirel’in adından”

***ecevit burnu:** Bir boncuk oyası örneğine verilen ad. (K6, K7)

“Ecevit burnu ben örmedim de yingem de var ıdı o model.”

***ğalhıt:** Kalhıt, ip çeşidi. (K1)

“Nasıl añnadıyım ğalhıtı, ğalhıt didimiz ip ğalhıt.”

***ğaralı:** Hayvan gübresinin irilerinden oluşan yakıt. (K7,K8)

“Tandıra acığ ğaralı dök de üstündeki süt pişsin.”

***gedikbaşı:** Düğün evi giriş kapısı. (K1, K10)

“Gedikbaşından içeri semen girince bi afallamış.”

***gülabi:** İri çok tatlı bir armut çeşidi. (K16)

“Tavşanbaşı elmamız vardı, gülabi armut vardı şu duvarın yanında.”

***hanım ördü bey beğendi:** Özellikle şal ve yatak örtüsü örerken tercih edilen bir örnek adı. (K12, K15)

“Benim bi şalım vardı, hanım ördü bey beğendi dirdik ismine.”

***hörçük ğuyruğ:** Kuyruğunun ortasında bulunan et parçası uzun ve aşığıya doğru olan koyun. (K4, K5)

“Hörçük ğuyruğ alırsan yağ çoğ çıkar.”

***işkembe:** Örgü ve dantelde kullanılan bir örnek adı. (K1)

“İşkembeden ben bi çocuk yileğe ördüydüm.”

***karaaş:** Kulakları ve gözleri siyah renkte olan koyun. (K6)

“Karaaş ğoyun acığ hasta gibi bugün.”

***örtüm:** Düğünde geline verilen hırka, pijama, kazak vb. hediyeler. (K2, K16)

“Onnar hatırı sayılır adamlar örtüm çoğ olur orda.”

***sofra gediği:** Yer sofrasını karıştıran küçük çocuk. (K2, K9, K10, K13, K16)

“Sofra gediğimiz de oldu çoğ şükür.”

***transit tekeri:** Orta kısmına pul konularak yapılan bir boncuk oyası örneği. (K7, K8)

“Transit tekeri dirik bu oyaya tekere benziyor ya ondan dirik.”

***türkan şoray göbeği:** Ortası göbek şeklinde oyuk olan sert bir şeker adı. (K1, K2, K5)

“Türkan şoray göbeği her evde bulunmaz gızım acılı zenginner alırdı onu.”

***yalıvaş dedesi:** Yağmur duasına çıkılan, mübarek kabul edilen kişi. (K2, K16)

“Yalıvaş dedesine çihariş yamur duasına.”

***yüz peçesi:** Herhangi bir şey istemek için götürülen küçük hediye. (K2, K16)

“Eliñe iki yumurta almış, onu da yüz peçesi yapmış.”

2. Sıfatlar:

***ağğaç:** Çobanın arazide uyuyacağı zaman sürünün bir yere gittiğini haber almak için ipe bileğine bağladığı koyun. (K4, K5)

“Ağğaç göyun çekince bi bahtım ki benim hayvanlar çekmiş gidiyor.”

3. Filler:

***alazlanmak :** Ateşlenmek (K2, K16)

“Çocuğ alazlanmış da banyo ittirdik.”

***boğerdmek:** Boğmak, suyun önüne set çekmek. (K2, K16, K17)

“Suyun önünü boğerd de bu tarafa gelmesin.”

***çantı kurmak:** İnce ince örülen saçların uçlarının dikip bunları sırtın üst bölgesinden ayrılmayacak şekilde birbirine geçirmek. (K2, K16)

“Esgiden çantı gurardıh saçımıza, hiş dağılmazdı gızım.”

***çantılamak:** Çantı kurmak. (K2, K16, K10)

“Gelin saçı çantıladı büyük çarılar.”

***kellelenmek:** Soğan ve sarımsağın baş tutması. (K4, K8)

“Güzün dikdiğim sarımsak iyi kellelenmiş cinsi iyiymiş.”

***kellelemek:** Soğan, sarımsak benzeri sebzelerde yeşil kısmı baş kısmından kırarak tamamen ayırmak. (K4, K8)

“Bahçeden al didim de kelleleyivirmiş anam öyle de yolunmaz ki”

***meseslemek**: Birini bir işi yapması için sürekli uyarmak. (K4, K5)

“Yürümedim anam galpazan gavuru, mesesleyi mesesleyi canım çıldı.”

***öncüt virmek**: Borç vermek. (K7, K8, K12, K17)

“Anam sen bozdurma altınıni ben saña öncüt viririm gaş lira isderseñ.”

* **örtmek**: Geline hediye vermek. (K7, K8, K9)

“Şu dahı defterine bah bahıyım onñnar bize ne örtrmüşler.”

***örtüm örtmek**: Düğünde geline kazak, pijama, yazma vb. hediyeler vermek. (K7, K8, K9)

“Alabaşların düğününde çuvallarınan örtüm örtmüşler.”

penzever itmek: Bir şeyi kıymete bindirmek. (K7, K8)

“Ne çekip durusunuz gız penzever ittiñiz şu gadarcılı şiyi.”

penzever olmak: Kıymetsiz bir şeyin çok kıymetli duruma gelmesi. (K7, K8)

“Her gün ortalarda dolanan şı şindi penzever oldu.”

* **pörtermek**: Aşırı derecede kilo almak. (K16)

“Aman git o ney öyle, her yiri pörtermiş”

***tömseklik yapmak**: İnsanları güldürmek, eğlendirmek amacıyla söz söylemek. (K2, K16)

“Rametli Zöhre ebem vardı, yüzüne un sürerdi, tömseklik yapardı.”

4. Ünlemler:

* **allüş**: Abartılı durumlarda söylenen bir ünlem. (K1)

“Allüş ! O kendine bahsın.”

***alaküllä** : Ne iyi ne kötü anlamında bir ünlem (K1, K7)

“Alaküllä idare ediyoruz işte.”

II. Derleme Sözlüğü’nde Bulunup Verdiğimiz Anlamda Olmayan Sözcükler

A. Deyimler

***babal atmağ**: Günahını vermek, bir iş için günahını başkasına yüklemek (K16, K17)

“ Babal attım bah açsañ baña söyle”

(Krş.DS II, Günah, vebal)

***babalını çekmek**: Birinin günahını çekmek. (K16, K17)

“Babalını çekiyim bah gurtarmaz,, gurtarsa ben malımıñ satıldığını isdemez miyim”

***babal virmek:** Olacak bir işte günahı başkasına yüklemek. (K16, K17)

“Babal virdim ister yapsın ister yapmasın.”

***çit atmak:** Nişandan vazgeçmek. (K2, K16)

“Yazılı olmuş oğlana çitini atmışlar.”

***çit örtmek:** Nişan yapmak. (K2, K16)

“Alabaşların gızına çit örttük biz de.”

1. Adlar:

***aşlıh:** Çiğ buğdayın kırılmış hali. (K2,K6, K8, K16, K17)

“Açılıh aşlıh alsalıh da bi tarhana çalsalıh.”

(Krş.DS I, 1. Aşdamı, mutfak 2. Eskimiş giysilerle yapılan yama, yamalık)

***avara:** Niğde yöresi düğünlerinde bir müzik eşliğinde oynanan oyun ve çalınan müzik. (K2,K6, K8, K13, K14, K16, K17)

“Çalgıcıya söyleñ de bi avara çalsın.”

(Krş.DS I, Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare.)

***bıldır:** Üzüm salkımı (K1)

“Abi üzümü bi göreceñ bi bıldır yidiñ mi başğa bişiy yimeñ.”

(Krş.DS XII, Geçen yıl)

***cınğılı:** Üç parçalı etek (K1, K18)

“Cınğılı diktirirdik düğünne gitmek için.”

(Krş.DS III, 923, 1.süslü 2. Oynak şımarık kadın 3. Küçük kazan 4. Dayanıksız, iradesiz 5. Yaman, çetin)

***cızı:** Ekili alanları belirginleştirmek için toprakla yapılmış çerçeve. (K2, K16, K17)

“Çoluğ çocuğ daldılar bahçeye cızı mızı birağmadılar.”

(Krş.DS III, 948, 1.Çizgi, 2. Ağustos böceği)

***çandır:** 1. Yaramaz çocuk. (K3, K11) 2. İyi cins olmayan erik, kayısı türünden ağaçlar. (K1, K10, K11)

“Büyük iyi de küçük kızı çok çandır.”

(Krş.DS III, 1068, 1. Karışık, melez 2. Dikbaşlı kavgacı 3. Ürkek hayvan)

***ğapırcah:** Samanın içinde bulunan başaklı taneler. (K16, K18)

“Bizim adam mallara ğapırcahlı bi saman almış hoşuma gitti.”

(Krş.DS VI, 1917, 1. Bkz. Ğapçık. 2. İnce ince örülmüş saç örgülerine takılan gümüş zincirlerin ucundaki altın ya da gümüşten yapılmış arpacık.

***ğarçın:** Kalın iplerle örülmüş örtü. (K1)

“Yire bi ğarçın atın da oturağ.”

(Krş.DS VI, 1922, 1. Yapışkan killi toprak 2. Meşinden yapılmış örgülü tozluk 3. Ayakkabının içine giyilen keçi kılından örülmüş çorap 4. Bir tarafı halı bir tarafı kumaş yastık kılıfı)

***gelengi:** Zayıf, hareketli biraz da sinsî yönü olan insan. (K1, K2)

“Gelengi yaman, ondan uzağ dur.”

(Krş.DS VI, 1975, Tarla faresi)

***pasa:** Düğünde takılan takı. (K16, K17)

“Aman anam pasa toplamak için göca çocuğlara sünnet yapıyorlar.”

(Krş.DS IX, 3403, 1. Ardı arkası kesilmeden, durmadan, sürekli olarak 2. Çardak 3. Ekmek pazısı konulan, uzun, göz göz tahta.)

tömsek: Komik, şakacı (K2, K16)

“Tömseklik çoğdu esgiden, şindi nirde herkes sinir küpü.”

(Krş.DS X, 3981, 1.Odunun parçalanmayan yumru, kalın yeri 2. Dirsek çıkıntı)

2. Sıfatlar:

***dobuç:** Kulakları ince makas gibi olan koyun. (K6)

“Dobuç göyun olur, göbaş göyun olur, sarıbaş olur.”

(Krş.DS IV, 1533, 1. Cam bardak 2. Ağaçtan yapılmış suyu soğuk tutan kap, tahta kova 3. Deyyus)

***ekmekçi:** Çobanın verdiği ekmeği yiyerek bütün sürüyü çobanın çektiği yöne doğru götüren koyun. (K6)

“Şu gördüğün sürünün ekmeği göyunudur abla.”

(Krş.DS V, 1696, Çocukların oyun oynadıkları aşıkların toka tarafı.)

***ğaçah:** Koyun dışında her şeyden kaçan, korkak, ürkek koyun, hödük.” (K6)

“Dün ğaçah göyun ğuzulamış oğlum.

(Krş.DS VI, 1887, Kaçak)

3. Zarflar:

***cıkla:** Sade, tek başına (K7)

“Aman olum yanına bişiy getirseydim cıkla içersen ayrımı ğarnımı ağrttır.

(Krş.DS III, 906. 1. Çok yağlı 2. Çiğ, pişmemiş)

***gedik:** Eksik, noksan (K16)

“İp yitmedi örgüm acılı gedik ğaldı.”

Krş.DS VI, 1966, 1. Köyün ya da çiftliğin arazisinin dörtte biri 2. Dükkan ya da kahve kiralarken verilen para 3.Yolların görülebilen yeri, ufuk 4. Yüksek yer tepe 5. Bağ bahçe kapısı 6. Bahçe ya da tarlalara hayvanların geçmemesi için yapılan engeller 7. Sokak 8. Ağzı yamuk kimse)

4. Filler:

***altalamak:** İlerlemek, daha iyi öğrenmek. (K2)

“Araba sürmeyi altala da bizi bi köye götür ğuzum.”

(Krş.DS I, 229, Hastalığın tekrarlaması2. Yenmek, sindirmek)

***arınnamak:** Hor görmek, dışlamak. (K16)

“Çocuğumu sınıfta arınnamışlar, o da okula gitmek istemiyor.”

(Krş.DS I, 321, Karşı gelmek, çekememek, zıddına gitmek)

***dölek durmak:** Yaramazlık yapmamak, uslu durmak. (K2, K15, K16)

“Dölek durmassa nız sizi ğötürmem.”

(Krş.DS IV,1577, 1. Uslu, terbiyeli2. Uyanık dikkatli 3. Uysal 4.Eli işe yatkın 5. İçinden pazarlıklı 6. Dürüst, ciddi, mert 7.Yaşı kırkı geçen kimse)

***ğırcılanmak:** Yayık sallarken yağların küçük noktalar şeklinde toplanması. (K7, K8, K16)

“Yayığ ğırcılanmış mı bi çöp soğ da bağalım.”

(Krş.DS VI, 2054, Yağmur için ince ince yağmak.)

***kesim kesmek:** Düğünde kız ve oğlan tarafının alacağı eşyaları belirleyen anlaşma yapmak. (K2, K8, K1)

“Kesimimizi kestik, datlımızı yidik dün aşam.”

(Krş.DS VIII, 2765, Düğün tarihini belirtmek, söz kesmek.)

***yallamak:** Kötü bir işte çıkar sağlayacağı kişiyi beslemek. (K16, K17, K18)

“Yanında yıllarca yalladı da hastalanınca ğapısından aşmadı.”

(Krş.DS XI, 4147, İneklere yal vermek)

Sonuç

Bu çalışmada, verdiğimiz doksan beş söz varlığı ile Niğde yöresinin söz varlığının kayıt altına alınmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Zengin bir söz varlığına sahip bir bölge olan Niğde yöresinde, özellikle tarım-hayvancılık alanında ve bazı el sanatlarında derlenmemiş birçok

kelime mevcuttur. Bu çalışmamızda kısmen değinmiş olsak da, bu alanda doldurulması gereken ve araştırmacıları bekleyen bir boşluk vardır.

Araştırmada Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri

Bu çalışmamızda yazı dilinde kullanılanlar dışındaki sesler aşağıdaki çeviri yazı işaretleri ile gösterilmiştir.

ă	kısa a
á	a-e arası ünlü
ā	uzun a
â	yuvarlak a
đ	yarı incelmış ünlülerle kullanılan d ünsüzü
ě	kısa e
é	kapalı e
ē	uzun e
F	f-v arası ünsüz
ġ	art damak g'si
ĝ	patlayıcı gırtlak g'si (laryngal)
ġ	orta damak g'si
ħ	hırıltılı, sızıcı ve tonsuz art damak h'sı
ī	uzun ı
í	ı-i arası ünlü
ĩ	kısa ı
î	uzun i
ķ	art damak k'si
ќ	orta damak k'si
κ	patlamasını kaybetmiş ön damak g'si
Ḷ	patlamasını kaybetmiş art damak k'si
Í	Yarı incelmış ünlülerle hece kuran ince l
ñ	genzel orta ve art damak n'si
ń	İnce n ünsüzü
ó	ö ~ o arası ünlü
ō	uzun o
P	p~b arası ünsüz
S	s ~ z arası ünsüz
ť	Yarı incelmış ünlülerle hece kuran ince t
T	t~d arası ünsüz

ú	ü'den kalınlaşmış ü ~ u arası ünlü
ū	uzun u
ŭ	kısa u
ũ	uzun ü
ű	u~ ü arası ü'ye daha yakın ünlü

İşaretler

- ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- ˘ 1. ünlüler üzerinde kısalık işareti
- 2. iki kelime arasında bağlantı işareti (ulama)
- ; iki ünlü arasında ikiz ünlü işareti
- ° 1- düz ünlüler üzerinde yuvarlaklaşma işareti
- 2- ünsüzler altında sesin düşmeye yakın olduğunu gösterir
- ' kendisinden sonra gelen hecenin vurgu işareti
- ˆ 1. kalın ünlüler üzerinde yarı inceltme işareti
- 2. ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının geriye kaydığını gösteren işaret

KAYNAKÇA

- BOZ, Erdoğan (1996), “Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, *Milli Folklor*, S. 29-30, s. 112-113.
- ÇANKAYA, Mahir (2013) , “ Erzincan Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer, s. 899-910, *Derleme Sözlüğü*, C. I-X11, TDK Yayınları, Ankara 1963–1982.
- DOĞAN, Muammer (2009), ‘Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğü 'ne Katkılar-1’, *Turkish Studies* 4/4, Summer (Sözlük Özel Sayısı-Dr. Yücel Dağlı Anısına), s.236–249.
- ERDOĞAN, Songül (2013), “ Kırşehir ve Niğde Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar” , *Makaleler*, Muzaffer Akkuş Armağanı, Kömen Yayıncılık Konya, s.375-394.
- KORAŞ, Hikmet, (2002), Derleme Sözlüğü 'ne İlaveler, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.12. Güz, s.171-208.
- Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü (<http://tdkterim.gov.tr/ttas/>)

KAYNAK KİŞİLER

- AKKAN, Gülseren, Balcı köyü/Bor İlçesi, Ev hanımı, Okuryazar, 64 yaş. (K1)
- ALTUN, Emine, Hacıabdullah Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar değil, 81 yaş.
(K2)
- ÇOKASLAN, Lütfiye, Elmalı kasabası, Ev hanımı, İlkokul üçten terk, 73 yaş.
(K3)
- DELİASLAN, Fatma, Karacaören Köyü, Ev hanımı, Bor İlçesi, Okuryazar değil,
81 yaş. (K4)
- ECEMİŞ, Osman, Hacıabdullah Kasabası, Çiftçi, Okuryazar, 63 yaş. (K5)
- ECEMİŞ, Zeki, Hacıabdullah Kasabası, Çoban, Okuryazar, 30 yaş. (K6)
- ERDOĞAN, Raziye, Bağlama Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar, 58 yaş. (K7)
- ERDOĞAN, Sevgi, Bağlama Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar, 44 yaş. (K8)
- KALKAN, Vahide, Kitreli Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar, 51 yaş. (K9)
- KARAKUZU, İğdiye, Bademdere/Çamardı, Ev hanımı, , Okuryazar,68 yaş.
(K10)
- ÖZBAY, Hidayet, Ovacık kasabası, Ev hanımı, Okuryazar değil, 64 yaş. (K11)
- POLAT, Şerife, Orhanlı Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar değil, 86 yaş. (K12)
- ŞAHİN, Fadime, Murtaza Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar değil, 75 yaş. (K13)
- ŞAHİN, İnayet, Bağlama Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar, 61 yaş. (K14)
- ŞAHİN, Şükrü, Bağlama Kasabası, Çiftçi, Okuryazar, 66 yaş. (K15)
- TANBOĞA, Afife, Hacıabdullah Kasabası, Ev hanımı, Okuryazar değil, 70 yaş.
(K16)
- TANBOĞA, Asım, Hacıabdullah Kasabası, Okuryazar değil, 70 yaş. (K17)
- TEMUR, Nuriye, Azatlı Kasabası, Çiftlik İlçesi, Ev hanımı, okuryazar, 64 yaş.
(K18).